

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדה תימן

נמסר במוצש"ק
מטות
תמוז ה'תשע"ט ב'ש"ל
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

במעלת "התפילה הנדירה" במערת המכפלה מפי מרן שליט"א שתתקיים בעז"ה ביום כ"ח מנחם אב ה'תשע"ט ב"ש"ל, וביאור דברי מהרי"ץ זיע"א בפיסקת שים שלום וכו' כולנו כאחד ממאור פניך, ובפיוט שופט כל הארץ וכו' זכרה ישני חברון והם יעלו לזכרון וכו', ופירוש "זכרון" אצל הקב"ה.

השלמה בעניין קבורת משה רבינו ע"ה במערת המכפלה.

השלמה בעניין תפילות עם ישראל העוברות דרך מערת המכפלה.

השלמה בעניין כוח תפילת יהודה, והאם גם יהודה נקבר במערת המכפלה.

השלמת בירור ייחוס ק"ק תימן לשבט יהודה, ובני אשכנז לשבט בנימין.

האם בשינוי נוסח התפילה במקום שנוהגים אחרת ישנו עניין של שנאת חנם, ובעניין חילוקי המנהגים והנוסחאות בזמנינו שהדבר מכוון מן השמים בכדי לתקן את עון שנאת חנם שבגיננו נחרב בית המקדש.

מעשה מרעיש על דוגמא לשנאת חנם.

השלמה בעניין קדיש יתום, ותשובה לשאלה מדוע בישיבות הקד' לא אומרים קדיש דרבנן לאחר הלימוד.

לא נכון לומר קדיש לפני "המהולל" בתפילת שחרית של שבת.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642

שלוחה 6

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 504

קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש לרפואת והצלחת היולדת
מרת חן חיה בת שאלתיאל, אשת ידידנו הרה"ג יוגב בוטה יצ"ו.
וכן לרפואת והצלחת בתם התינוקת שרה שתחי'.
המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם,
וימלא כל משאלות לבם ולבכם לטובה אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש לרפואת והצלחת היולדת מרת חן חיה בת שאלתיאל, אשת ידידנו הרה"ג יוגב בוטה מרחובות. הוא זכה להציא לאור לאחרונה את הספר 'תורת התלמוד', ספר ממש חשוב ונפלא על כל הלכות תלמוד תורה, בבחינת מפליא לעשות. השם ב"ה יזכהו עוד ועוד בפריה ורביה גשמיים ורוחניים. וכן לרפואת והצלחת בתם התינוקת שרה שתחי'. המקום ב"ה ירצה נדבתם, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וימלא כל משאלות לבם ולבכם לטובה אכי"ר.

במעלת "התפילה הנדירה" במערת המכפלה מפי מרן שליט"א שתתקיים בעז"ה ביום כ"ח מנחם אב ה'תשע"ט ב'ש"ל, וביאור דברי מהרי"ץ זיע"א בפיסקת שים שלום וכו' כולנו כאחד ממאור פניך, ובפיוט שופט כל הארץ וכו' זכרה ישני חברון והם יעלו לזכרון וכו', ופירוש עניין "זכרון" אצל הקב"ה.

נשלים בעז"ה את נושא מערת המכפלה. יהי רצון בעז"ה שנזכה בסוף חודש אב לערוך שם את התפילה להצלחת כל הקהילה, וכל המשתתפים והתורמים.

השם ברוך הוא יקיים בנו את הפסוק [ישעיהו א', כ"ז], צִיּוֹן בְּמִשְׁפַּט תִּפְדֶּה וְשָׁבִיָּה בְּצִדְקָה. בזכות העזרה והתמיכה לטובת מוסדות יד מהרי"ץ. גם בעז"ה התפילה תהיה להצלחת כל עם ישראל, הפרת עצה עם תקיעת שופרות, תהלים וסליחות וכו' בל"נ.

הערה מהקהל: התפילה תהיה ב'אולם יצחק', שהוא פתוח ליהודים רק עשרה ימים בשנה.

תשובת מרן שליט"א: זו אכן הזדמנות נאותה. גם מצד מעלת הימים האלו. נתפלל שם תפילת מנחה, אותה תיקן יצחק אבינו. אמרו במסכת ברכות ודף ו' ע"ב, אמר רב הונא, לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה. מה גם שזה סמוך לקראת חודש אלול שיבוא עלינו לטובה.

דיברנו על כמה נקודות, ונשלימם עתה בעז"ה. נפתח בדברי מהרי"ץ בשני מקומות, האחד לגבי תפילת שמונה עשרה. בברכת שים שלום

אנחנו אומרים, 'זברכנו כולנו כאחד ממאור פניך', ובנוסחאות אחרות ישנם הגורסים, 'זברכנו כולנו יחד'.

מהרי"ץ זיע"א [בפירושו לתכלאל עץ חיים דף מ"ט]. מנמק ומסביר מדוע אנחנו גורסים תיבת כאחד, במקום תיבת יחד, וזה לשונו, כאחד ממאור פניך. כלומר, ברכינו כמו שברכת לאברהם אבינו שנקרא אחד, כמו שנאמר, 'כי אחד קראתיו'. לכך אין לגרוס יחד, כי אם כאחד, לרמוז ולעורר אל זכות אברהם אבינו.

נמצא כי בעצם הכוונה היא ליחד, אבל אומרים בלשון כאחד, להורות שכולנו מאוחדים. והעדיפו את תיבת כאחד, אף שתיבת יחד ברורה יותר, כדי לרמוז דבר נוסף, לבד מן הפשטות המכוונת לברך את כולנו כאחד, אלא גם לרמוז לתוכן הברכה, שנהיה כמו אברהם אבינו שנקרא אחד.

וכוותה אשכחן במשנה יומא, 'האיר פני המזרח עד שבחברון'. זהו בזמן הקרבת התמיד, שאומרת שם המשנה שהשמש ניכרת כבר בצד המזרחי שבשמיים, מירושלם עיקו"ת ועד חברון. כל השטח הזה בשמים מאיר. ומסביר הירושלמי [יומא פ"ג הל"א], מדוע נוקטת המשנה לשון 'עד שבחברון', הרי היה עדיף לומר עד חברון. כי אין מדובר בטיפת ונקודת אור, אלא במשהו מאורך. דקאמר בירושלמי [עייין יומא פ"ג הל"א] עד שבחברון, ולא עד חברון. אלא לרמוז למה שבתוך חברון, האבות הקבורים שם. כל זה לעורר זכותם. רצו להזכיר את זכות האבות, ובפרט את אברהם אבינו שתיקן את תפילת שחרית. לכן אמרו לשון 'שבחברון'. והכי נמי כן.

זהו הדבר הראשון שכתב מהרי"ץ הנוגע לענייננו. את העניין השני כתבו מהרי"ץ בפיוט שופט כל הארץ שאנחנו אומרים בעשרת ימי תשובה [סדר תפילת ראש השנה דף ס"ג], אם אין בנו מעשים זכרה ישני חברון, והם יעלו לזכרון

אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולא, וגם ראשו של עשו הרשע מונחת במערת המכפלה, שהרגו שם חושים בן דן בעת קבורתו של יעקב, כמ"ש חז"ל סוף פ"ק דסוטה, ובצדיקים אשר במיתתם קרוים חיים [ברכות דף י"ח] הקבורה קודמת למיתה, כמ"ש במס' שבת קנ"ב הא כתיב עפר אתה ואל עפר תשוב (ואיך אמר כי במיתתם קרוים חיים), ומשני היא שעה אחת קודם תח"מ ע"ש. לכן נרמז זה במה שכתוב ששה פעמים קבורה קודם מיתה כנגד ששה צדיקים שיצטרכו להיקבר שם, והשביעי מרמז על עשו הרשע אמר ואת מתך קבור, דאצל רשעים אשר בחייהם קרוים מתים, המיתה קודמת לקבורתו. עד כאן.

נחזור לדברי מהרי"ץ (אמנם כפי הנראה אין פירוש פיוט זה ממהרי"ץ, כמו שכבר העירו, אך נדפס על שמו), מה שהוא כתב על זכרה ישני חברון, וזה לשונו, ישני חברון. אברהם יצחק ויעקב. וכדאי זכותם שתעלה לפניך, לזכרון על ישראל. מזכירים את האבות פעמים רבות, כגון בתחילת תפילת שמונה עשרה, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. אם אנחנו לא ראוים, שתעלה זכות האבות לפניך.

צריכים לדעת כי לשון זכרון אינו כפשוטו. הרי אין שום שכחה לפני כסא כבודו יתברך. הקב"ה אינו שוכח. אין לפניו, לא עולה ולא שכחה ולא כזב ולא מרמה. והכוונה במה שאומרת התורה [ויקרא כ"ו, מ"ב], וְזָכַרְתִּי אֶת פְּרִיְתֵי יַעֲקֹב וְאֶף אֶת פְּרִיְתֵי אַבְרָהָם אֲזַכֵּר וְהָאָרֶץ אֲזַכֵּר. וכן לגבי חנה [שמואל א' א', י"ט], וַיִּדַע אֱלֹקֵינָהּ אֶת חֲנָה אֲשֶׁתוֹ וַיִּזְכְּרָהּ יי, ועוד פסוקים כיו"ב, מסביר מהרי"ץ בעץ חיים פירושו לתפילת שחרית של שבת [במהדורא בתרא סדר התיקון דף קי"ד]. שם אומרים את הפסוק הנזכר לגבי האבות הקדושים, ומקדימים לו, וקיים לנו יי אלהינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור, וצריך ביאור מדוע אומרים מפי כבודך, מה הקשר לכאן? התשובה היא שמצד

לפני יי תמיד. והוקשה שם למהרי"ץ מדוע אומרים זכרה ישני חברון, ולא נקטו 'קבורי חברון'. הסיבה היא כמו שאומרת הגמ' בבבא מציעא, שהאבות הקדושים לא מתו, אלא הם בבחינת ישנים שם. וגם אמרו, שאליהו הנביא מעיר אותם בכל ראש חודש להתפלל, להורות שהם כעין ישנים.

כתבו [בספרים רבים] בשם הגר"א להסביר מדוע במכירת מערת המכפלה [בראשית פרק כ"ג] כתוב שבע פעמים לשון קבורה ומיתה. כגון, לֹא יִכְלֶה מִמֶּךָ מִקְבֹּר מֵתְךָ, וכן וְאֶקְבְּרָה אֶת מֵתִי שָׁמָּה, סך כולם שבע פעמים. אולם בפעם אחת כתוב, וְאֶת מֵתְךָ קָבַר, המיתה לפני הקבורה.

הגר"א מדייק דיוק עצום ואומר הפלא ופלא, כי כל אותם ששת הצדיקים והצדקניות הקבורים שם, לא מתו, אלא רק קבורים, כמו ישנים, ולא ימותו בפועל רק אחרי תחיית המתים. כמו שאמרו חז"ל [כדלקמן] על כל החיים, שהם חייבים לעבור שעת מיתה לפני תחיית המתים. בינתיים הם רק ישנים, דהיינו קבורים אבל לא מתים. לכן כתוב, 'מקבור מתך' וכיו"ב. הקדימו את הקבורה לפני המיתה. רק אחד מן הקבורים שם מת עוד קודם שנקבר, הוא עשיו הרשע. זהו השביעי, שהקדימו בו את הקבורה לפני המיתה. זהו פירוש מיוחד.

ליתר ביאור, נביא לדוגמא את לשון ספר כרם התורה בזה, בפרשת חיי שרה דף פ', שבע פעמים נזכר בפרשה זו מיתה וקבורה, ואקברה מתי, קבר את מתך, מקבר מתך, לקבור את מתי, קבר מתך, ואקברה את מתי, ואת מתך קבור. וקשה על כפל הלשון שבע פעמים, ומדוע בששה פעמים נזכר בתחילה קבורה ואח"כ מיתה, ובפעם השביעי בתחילה מיתה ואח"כ קבורה. ואמר רבינו הגדול הגר"א מווילנא זי"ע, כי במערת המכפלה היו מכבר קבורים אדם וחיה, ומעתה בבוא אברהם לקנותה יצטרכו עוד ג' זוגות להקבר שם,

עצמנו לא היינו יכולים לומר עניין זכירה כלל, רק בגלל שכך כתוב בתורה אז אומרים זאת. לכן כביכול מתנצלים ואומרים כי לולא שלשון זו כתובה בתורה, אנחנו לא היינו יכולים לאמרה.

ומסביר מהרי"ץ אח"כ את הביאור האמתי עפ"י הזוהר הקדוש וספר הקנה, כי לשון זכירה הכוונה להשפעה. לא מתכוונים לזיכרון כפי שאנחנו חושבים, כאילו לפני כן הוא שכח ועתה הוא נזכר, חס ושלום לומר כן, אלא, וְזָכַרְתִּי אֶת פְּרִי־יַעֲקֹב, זכירה מלשון השפעה, כי הזכר תמיד משפיע. בכל מקום שמזכירים לשון זכירה על הקב"ה, מתכוונים להשפעה.

זהו שאומרים בפיוט שופט כל הארץ, והם יעלו לזיכרון לפני י"י, שבזכותם הקב"ה ישפיע עלינו שפע טובה וברכה.

לפני שנמשיך נביא חידוש נפלא שכתב הרשב"ץ בספר מגן אבות על מסכת אבות [פרק א' משנה ד']:

אמרנו כי זכרון מורה על לשון השפעה, ובהקשר לכך מסביר הרשב"ץ מדוע הבנים נקראים בלשון זכרים, והנקבות בשם נשים.

אומר הרשב"ץ כי הנשים שכחניות, לכן נקראו כך מלשון הכתוב באיכה ג', י"ז, נְשִׁיתִי טוֹבָה, וכן בבראשית [מ"א, נ"א], פִּי נְשִׁי אֱלֹהִים אֶת פֶּלַעַמְלִי. לעומתן, לגברים יש זכרון, לכן הם נקראו זכרים.

הגר"ח פאלאגי בספרו גנוזי חיים [מערכת א' דף ק"ד] גם-כן מביאו, וזה לשונו, אנשים בטבעם יש להם זכירה, ולכך נקראים זכרים. והנקבות יש להן שכחה, לכם נקראות נשים, מלשון נשיתי טובה. הרשב"ץ וכו'.

כסיוע לכך אומר הגר"ח פלאגי, ועיין בקידושין דף מ"א שאמרו, עשרה קבין שכחה ירדו לעולם, תשעה לקחו הנשים, ואחד כל העולם.

האם מישהו מכיר גמרא כזו? זהו ממש פלא עצום. הוא מציין לגמרא בקידושין, ציון הדף מוטעה וצ"ל דף מ"ט, שהנשים נטלו תשעה קבין 'שכחה'. האם אכן כתוב כך? הרי כתוב תשעה קבין שיחה, ביו"ד. אינני יודע מהיכן הוא הביא את הנוסחא הזו, שכחה בכא"ף. לא ראיתי עוד גירסא כזו.

ואח"כ ראיתי שבספרים רבים כבר עוררו על כך. ולמעשה הגר"ח פאלאגי עצמו התעורר לכך, ותיקן זאת לאחר מכן באותו ספר במערכת נון דף קי"ד אות מ', והסביר את העניין].

עכ"פ מסביר הגר"ח פלאגי את טעם הדבר, ונראה לענ"ד דעשה ה' ככה להיות לנשים טבע השכחה, דהנה אמרו בסוף המפלת, דהאשה קשה להתפייס, שנבראת מן העצם שהו קשה. ולכן חסד גדול עשה ה', שישכחו מה שנעשו, והו מתפייסות מחמת שכחה. אם הן היו זוכרות את כל הסבל שעשו להן, הן ינקמו וכו', וממש יהיה קשה לפייסה. האשה נבראת מהעצם, והאיש מהעפר. על האיש אפשר לשים קצת מים, והוא מתרכך, משא"כ לאשה. לכן הקב"ה עשה עמה חסד, שהיא תשכח. הנשים מתפייסות מחמת שכחה.

ועוד, דהנשים ליתנהו בתלמוד תורה, ולכן לא אקפד לן אם שוכחות. לכל היותר הן ישכחו כמה דברים בטלים. מה כבר יש להן לזכור, הרי הן לא לומדות. משא"כ האנשים דאיתנהו בתלמוד תורה, ואיכא איסורא כששוכחים משום השמר פן ואל. לכן הקב"ה נתן להם טבע זכירה.

יוצאת מקבורתו של משה לקבורתן של אבות. נמצא כי ההיפך הוא הנכון, וזהו שרצה התרגום המיוחס ליונתן ללמדנו, שמשו רבינו קשור למערת המכפלה. 'עם אבהתך', היינו ממש, ביחד עם אברהם יצחק ויעקב.

השלמה בעניין תפילות עם ישראל העוברות דרך מערת המכפלה.

דיברנו כיצד התפילות עולות, כי מצד אחד הננו יודעים שכל התפילות של עם ישראל עולות דרך בית המקדש, בית קודש הקדשים, ירושלים עיקו"ת. וכן הלכה פסוקה בש"ע [או"ח סי' צ"ד סעיף א'], בקומו להתפלל, אם היה עומד בחו"ל, יחזיר פניו כנגד ארץ ישראל ויכוין גם לירושלים ולמקדש ולבית קדשי הקדשים. הוא מכוון את פניו כלפי ארץ ישראל, וגם כלפי ירושלים. כי לא מספיק לכוון לנגד אורך ארץ ישראל, אלא גם יותר מדויק, לירושלים ולמקדש ולבית קדשי הקדשים. מוסיף מרן, היה עומד בארץ ישראל, יחזיר פניו כנגד ירושלים ויכוין גם למקדש ולבית קודש הקדשים. היה עומד בירושלים, יחזיר פניו למקדש, ויכוין ג"כ לבית קדשי הקדשים. היה עומד אחורי הכפורת, מחזיר פניו לכפורת. רואים כי שם שער השמיים.

מאיך גיסא הבאנו בשם כמה ספרים וסופרים שאומרים כי התפילות עוברות דוקא דרך מערת המכפלה.

תירצנו בשם חכם אחד שאמר, כי אכן התפילות מתחילות דרך מערת המכפלה, ומשם הן מגיעות לירושלים. אבל לעומת זאת אמרנו כי נראה לנו הפוך, והבאנו ראיות שהתפילות הולכות תחילה לירושלים, ומשם הן הולכות למערת המכפלה. מובן כי מערת המכפלה היא התחנה האחרונה. וכן מובא בזוהר חדש [כרך ב' מגילת רות דף ל"ג:], רבי קיסמא אמר, מערת המכפלה סמוך לפתח גן עדן. לכן גם המתים הולכים קודם לארץ ישראל, לירושלים, ואח"כ למערת המכפלה.

השלמה בעניין קבורת משה רבינו ע"ה במערת המכפלה.

דיברנו גם על המובא בספרים הקדושים שמשו רבינו קשור למערת המכפלה, כפי שאומר בספר התמונה ובספר הרוקח החיד"א וכו', שלושה מהקבורים הם גלויים, ושניים נסתרים. הרחבנו גם במקורות העניין.

לכאורה יש לכך מקור גם בתרגום המיוחס ליונתן [פרשת וילך פרק ל"א פסוק ט"ז], שם כתוב, וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה, הֲנִיךָ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ. וְקָם הָעָם הַזֶּה, וְזָנָה, אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נִכְר הָאָרֶץ וְגו'. אומר על כך התרגום, וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה, הֲאֵא אַנְתָּ שֹׁכֵיב בְּעַפְרָא עִם אֲבֹתֶיךָ, וְנִשְׁמַתְךָ תִּהְיֶי גְּנִיזָא בְּגִנְיִז חַיִּי עַלְמָא עִם אֲבֹתֶיךָ. התרגום מרחיב בכך שמשו רבינו ישכב בעפר עם האבות, והנשמה תהיה גנוזה בחיי העולם עם האבות.

ב'פירוש יונתן' מסביר את כוונת התרגום, מה הוא ראה צורך 'לתקן' ולהשלים תרגומו זה, את ההבנה הנכונה. ושם כתוב בזה"ל, תיקן בזה, דאי אפשר לומר הנך שוכב דומיא דזושכבתי עם אבותי, דהיינו במערת המכפלה. יעקב אבינו אומר ובראשית מ"ז, ל'ו, וְשֹׁכְבֹתֵי עִם אֲבֹתַי, והוא מתכוון כמו אברהם ויצחק שנקברו במערת המכפלה. ומסביר, כי ממילא היה מקום "לטעות", אולי גם פה כוונת הפסוק הַנִּיךָ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ היא על זה הדרך, ומשה קבור גם הוא במערת המכפלה. ומסביר כי זו היא "טעות" ולא יכול להיות, דהא משה נקבר בגיא. אלא מאי עם אבותיך, נשמתך בגן עדן כאבותיך.

ברם לפי מה שאנחנו אומרים, הרי הדבר בדיוק הפוך. מה שהוא שואל, זו בדיוק האמת. אין שום קושיא מקבורת משה רבינו בגיא, כי אדרבה, משה רבינו קבור עם אברהם יצחק ויעקב, אבל לא ממש בגלוי אלא בנסתר. אמרנו גם כי בספרי כתוב שישנה מחילה מן קברו של משה רבינו בגיא, לבין מערת המכפלה. לשון הספרי הוא כך, מחילה היתה

אמנם הדברים נראים הפוכים מן הסברא, וזו הסיבה שאותו החכם הבין אחרת, שהתפילות עוברות תחילה דרך מערת המכפלה. אעפ"י כן הבאנו שתי ראיות שהסדר הוא כמו שאמרנו.

אח"כ ראיתי בשו"ת ארץ ישראל ודף קל"ז שאלה קי"ג ששאלו מכמה רבנים את השאלה הזו. וזה לשונו, שאלה: היינו בשבת חיי שרה בחברון ושמעתי שהג"ר שמעון מנשה וכו', קיבל מכתב מהאדמו"ר שכתוב בו שכל התפילות עולות למעלה דרך חברון, והרי נפסק בשו"ע (או"ח צ"ד), שאנו מתפללים בכיוון מקום המקדש, לכן לכאורה התפילות עולות מירושלם?

תשובה וכו': הגר"ח קניבסקי כתב לי, "מחברון מגיעות לירושלם". זהו כמו שכתב אותו החכם.

אחר כך הוא כתב כזאת גם בשם אדמו"ר אחד, יש לומר בדוחק עכ"פ שהתפילות באות תחילה לחברון, ומשם לירושלם. ואי אפשר לומר להיפך, שבאות לירושלם ומשם לחברון, שהרי קדושת ירושלם היא למעלה מכל שאר חלקי ארץ ישראל, כולל חברון, צפת, טבריה, ולכן לא מסתבר שהתפילות יצאו מירושלם לחברון. ומירושלם ובית המקדש עולות התפילות למעלה.

הם מבינים זאת מן הסברא שלהם. אך לעומת זאת, אנחנו ביססנו את דברינו בראיות ודיוקים.

אבל צריכים אכן להסביר זאת, כי ברור שקדושת ירושלם גדולה ממערת המכפלה. וכן אמרו, [שמות רבה ב' ב'], לא זזה שכינה מהכותל המערבי.

שאלה מהקהל: הנני זוכר רק ראיה אחת, מן המסעות. מהי הראיה השנייה?

תשובת מרן שליט"א: דייקנו גם מהספר מגלה עמוקות שאומר "ובן".

בשביל להסביר זאת, לשבר את האוזן ולקרר את הדברים לשכלנו, נשתמש במושגים קצת גבוהים, אפילו שאין לנו מושג ועסק בנסתרות. לטעום מעט את הדברים עפ"י הסוד.

מתחילים את התפילה ואומרים, אדני שפתי תפתח, ופי יגיד תהילתך. פותחים בפסוק זה, כי התפילות כולם עולות דרך שער השמיים, והוא מתחיל ממדת המלכות. ישנן עשר ספירות, והקרוב הקרוב אלינו היא מדת המלכות, והיא השכינה. לכן פותחים ואומרים, אדני שפתי תפתח, שהיא המלכות, כי שם אדנות הנכתב באל"ף ודל"ת רומז לדינים, וידוע כי דינא דמלכות"א דינא. זה כמובן לא הפשט אלא דרך רמז.

הדברים הללו מפורסמים, וזהו הסדר המתבקש. אי אפשר לעקוף את מדת המלכות. חייבים להיכנס דרך השער הראשי, והמלכות היא השער הראשון מהספירות.

ירושלם היא שער השמים, אבל זאת רק ההתחלה. יש המִשְׁךְ.

בספר מפי חכמים [דף נ"ח] מסביר מדוע פותחים בפסוק 'אדני שפתי תפתח' לפני שמונה עשרה. בתחילה הוא כתב פירוש מסויים, ואח"כ הוסיף בשם המקובלים בזה"ל, מפני שהיא באל"ף דל"ת, והיא רומזת למדת המלכות, שהיא פית'שער לתפילות לעלות, וזהו שנאמר 'זזה שער השמים'.

זה מבואר בספר שערי אורה להר"י גיקאטיליא, בשערים הראשונים. משם היא הכניסה, ואי אפשר לדלג על זה. הרוצה להיכנס למלך, עליו להיכנס מהשער הראשי. אי אפשר לבוא משערים אחרים. השערים האחרים נעולים.

ולפיכך כל ש"ץ שאינו אומרה בתפילתו, וקל וחומר יחיד, טועה הוא. זהו לאפוקי ממנהג

שערי יצחק – השיעור השבועי

אגיסטרוֹן, היינו מתנה, כמין ברכת פרידה. המפרשים דנו בכל מיני פירושים למלה זו. ביפה תואר [על מדרש ויקרא רבה פרשה כ"א] מפרש כי הכוונה לגיליון שכותבים בו את דיני המלכות ונימוסיו.

ברור עכ"פ שמשנה רבינו נתן פרס לשבט יהודה, הבטחה מיוחדת שהקב"ה ישמע אל תפילתם. שנאמר 'זאת ליהודה, ויאמר שמע יי קול יהודה, לפיכך יי אלהים צבאות שמע תפלתו. דוד המלך מזרע יהודה. רבינו בחיי בספר כד הקמח [ערוך תפילה דף תל"ו] מביאו גם-כן.

וכן במדרש ויקרא רבה [פרשה כ"א סוף אות ב'], מפרשים חז"ל את הפסוק בתהלים [כ"ז, ג'], 'אם תתחנה עלי מחנה, לא יירא לפני. אם תקום עלי, מלחמה, בזאת אני בוטח. מהו בזאת?' מה שאמר משה ליהודה, 'זאת ליהודה.

המדרש אומר על כך, בסקיטרים שהכתיב לנו משה בתורה. כותב על כך מה"ר שמואל יפה בפירושו יפה תואר [שם] בזה"ל, בסקיטרים, היא מלה בלשון יווני, לפי עניינו ייראה הבטחה או מתנה וכו'. ומוסיף שם המדרש, ואמר להם לזקנים 'זאת ליהודה'. במה אני בוטח כאשר הנני נלחם ומנצח את העמלקים, בברכת משה ליהודה. ולגבי מה שאומר המדרש, הַכְּתִיב בתורה, פירש מהר"ש יפה, לפי שהיה אפשר שאף שהתפלל משה כן, לא נתקבל תפילתו. אפילו שמשנה רבינו בירך, מנין לנו שתפילתו התקבלה? לכן אומר שמאחר שנכתב זה בתורה. הרי ברור שהקב"ה מאשר זאת, שבודאי נתקבלה תפילתו. וגם מאמרו היה לזקנים. מהרז"ו שם מסביר שהם אבות שבט יהודה, אבל לעומתו מהר"ש יפה מסביר, כלומר שכשאמר 'שמע יי קול יהודה', היה ברכתו לישראל בפני הזקנים. כיון שמשנה רבינו אמר זאת בפני זקני ישראל הרי הדברים צריכים להתקיים, מפני כבודו, על דרך מקום דבר עבדו [ישעיהו מ"ד, כ"ו].

האשכנזים שלא אומרים את הפסוק הנ"ל בחזרה בקול, אלא בלחש. הפוסקים [באו"ח סי' קי"א] דנים על כך. אבל הוא מביא בשם חידושי (למהר"י ונה) שזו טעות, וחייבים להתחיל מן הפסוק הזה, אם לא יקיש על השער לפתוח לו, מהיכן ייכנס לשער. וכן מנין אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד, המשלימים לתיבת אדנו"ת, אם מחברים אותם עולים יחד גימטריא תרע"א, שהוא תרגום של שער.

ממילא חושבני לומר כך. תחילה נדגיש שוב, כי אין לי עסק בנסתרות, אבל רק נצביע על הכיוון. אם מתחילים עם מדת המלכות, אח"כ מגיעים יותר גבוה לאברהם יצחק ויעקב שרומזים לחד גבורה ותפארת, לכן תחילה צריכים ללכת דרך בית המקדש, ציון וירושלם שהן מדת המלכות, ומשם בסופו של דבר עולים עד שמגיעים לחג"ת, למערת המכפלה. זהו הסדר הראוי והמתבקש.

אפשר שהדבר רמוז בתפילה גופא. פותחים אדני שפתי תפתח וכו', שזו מדת המלכות. ואח"כ בברכה ראשונה, מזכירים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב וכו', זוכר חסדי אבות וכו'. כי זהו הסדר, מלמטה למעלה. ואם שגית, ה' הטוב יכפר בעדי.

השלמה בעניין כוח תפילת יהודה, והאם גם יהודה נקבר במערת המכפלה.

דיברנו גם על מעלת שבט יהודה, והסברנו כי גם לו ישנו קשר למערת המכפלה. משה רבינו בירכו שתפילתו תתקבל, כמו שנאמר [דברים ל"ג, ז'], 'שמע יי קול יהודה. הבאנו את הספרי ומדרש הגדול [בפרשת וזאת הברכה] המדברים על כך.

צריך להוסיף כי יש לכך מקור נוסף ממדרש תהלים [שחר טוב פרק פ"ד, וכן שם בפרק פ"ו], על הפסוק, 'יי אלהים צבאות שמע תפלתו. אמר ר' לוי, אגיסטרוֹן זה נתן משה ליהודה.

השלמת בירור ייחוס ק"ק תימן לשבט יהודה, ובני
אשכנז לשבט בנימין.

עוד אמרנו כי רובנו משבט יהודה, אבל בני
אשכנז הם משבט בנימין. רצינו להזכיר לכך
מקורות נוספים, כגון מן הספר שיח שרפי קודש
[ראקוץ, עניינים שונים, דף כ"ט] שכתב בשם חידושי
הרי"ם [אות ד'] בזה"ל, הגלות הזה הוא משבט
יהודה ובנימין. בעוונותינו הרבים רוב עשרת
השבטים אינם נמצאים אתנו, וספק אם הם
יחזרו בכלל, שהרי נחלקו בכך רבי עקיבא ורבי
אליעזר בפרק חלק [דף ק"י]. יוצא איפוא כי רוב
היהודים שנמצאים היום בגלות הם משבטי
יהודה ובנימין, שהם מסרו נפש על קדושת ה'
בזמן שקפצו לים סוף. רוב גדולי ישראל שעמדו
בהנהגה במשך הדורות הם גם מהשבטים האלו.
ואלו מה שנשאר לנו עד היום.

ומסיים החידושי הרי"ם, שבט יהודה הם
ספרדיים, ושבט בנימין הם אשכנזיים. הרי
מפורש כדברינו.

כך כתוב גם בספר מדרש תלפיות [דף ק"א ענף
גימטריא], שמעתי מרבי, שרוב האשכנזים הם
משבט בנימין, הקטן שבשבטים. על כן הם
משתמשים הרבה במספר קטן. כשהם עושים
גימטריא, משתמשים בגימטריא קטנה.
ובנימין הוא הקטן שבשבטים. נולד אחרון.

בספר זכרון אברהם [דוב אפרתי, ספר שמואל דף
י"ז] מביא בשם ספר סדר הדורות בזה"ל, כ"ג
שבט נתקבצו על ישראל על בנימין על מעשה
פילגש בגבעה, ואלף מבני בנימין לא רצו
ללחום, והלכו לאיי רומניא, ועד היום לא נודע
היכן הם (אברבנאל). מה שהוא כתב 'רומניא',
ויש שכתבו 'אלמניא', כנראה נתחלפו
הגירסאות, ומתכוונים לגרמניה. לדבריו היום
כבר לא יודעים איפה הם. ומוסיף עוד, ובמכלל
יופי שופטים כ' הביא זה בשם מדרש, אבל
הרד"ק כתב שמצא במדרש הלכו לארץ
אשכנז לעיר גרמישא, הוא ווירמוז.

*

דיברנו על מה שמביא האור זרוע מקום, והוא
קוראו ארץ כנען. הסברנו שלפי הדברים דלעיל
מובן כי הכנענים ברחו מיהושע והגיעו
והתיישבו למקומות הללו.

ראיתי שמבררים, על מי הוא מדבר בדיוק. הרי
הא"ז אומר, מנהגינו פה בארץ כנען, וכן נוהגים
בני ריינוס. מובן כי ריינוס אינם מן הכנענים,
לכן צריך לדעת באיזה מקום התיישבו אותם
הכנענים.

ישנם כאלו שדרשו חקרו ובדקו אחר המקומות
הללו, וכתבו שמדובר על מחוז בארץ "טשכיה"
(צ'כיה), הנקרא בוהמיה, בסביבות העיר פראג.
אלו הם מקומות במזרח אירופה, ארצות
הסלבים, דהיינו סלובקיה. זאת אנחנו אומרים
כי מי שלומד את ספרי הראשונים מתפלא
במעט, על מי המדובר, לכן העמדנו את
הדברים על דיוקם.

מפליא שגם רש"י מזכיר זאת, אבל לא מבינים
את כוונתו בקריאה שטחית, כי אז לא מדייקים.
וזה"ל רש"י בפרשת דברים [ג' ט'] על הפסוק שם,
צִידָנִים יִקְרְאוּ לְחֶרְמוֹן שָׁרִין, וְהַאֲמָרִי יִקְרְאוּ לוֹ
שָׁנִיר. ופירש רש"י, ובמקום אחר וכו'. 'שניר'.
הוא שלג בלשון אשכנז, ובלשון כנען. ברם לא
מובן, מה הקשר ואיך אירע שלשון אשכנז
ולשון כנען הן אותו הדבר? אלא ברור שהוא
לא מתכוון ללשון כנען שבתורה, היינו לארץ
ישראל, אלא לבוהמיה הנ"ל.

בספר אכסניה של תורה [תשובות ובירורי הלכה
דף י"ב] האריך על כך, ואפשר לעיין שם.

המחבר הנ"ל מציע טעמים אחרים מדוע הם
נקראו בשם כנענים, לבד מהפירוש הנ"ל שהם
ברחו ממקומנו לשם, שהוא לא הביא את כל
המקורות שדיברנו עליהם. והוא מפרש שיתכן
שהוא מפני שהם היו סוחרים בעבדים, והיהודים
גם הם התעסקו במסחר הזה. ולכן נקראו בשם

שערי יצחק – השיעור השבועי

ראיתי [יתד נאמן גליון שבת קודש דף 19] מספרים סיפור מעניין על אחד מראשי הישיבות הנמצאות פה בסמיכות אלינו, ישיבת בית הלל, והוא הרה"ג מרדכי מן זצ"ל.

כך מספרים עליו, מוצאי תשעה באב בישיבת בית הלל בבני ברק. לפני תפילת ערבית ניגש אחד מהציבור אל הגאון הגדול רבי מרדכי מן זצ"ל בשאלה, האם יכול לגשת הוא להתפלל מעריב לפני העמוד, ולהתחיל ב"שיר המעלות", כיון שמתפלל הוא נוסח ספרד? הוא חסיד, ולומד או נמצא כעת בישיבה ליטאית שמתפללים בה בנוסח אשכנז. כנראה היה לו יארצייט או משהו, ושאלתו בפיו, האם הוא יכול להתפלל כפי נוסח אבותיו האומרים, שיר המעלות הנה ברכו את יי כל עבדי יי העמדים בבית יי פלילות וגו', לפני ערבית. הם קבעוהו לאמרו לפני התפילה, בגלל שזוכר שם לילות.

תשמעו מה אמר לו רבי מרדכי, ישבנו לילה ויום על הארץ כעת, בכינו כל היום, בגלל שנאת חנם. ואתה שואל כאלו שאלות? תתחיל משיר המעלות.

זה נשמע אכן נחמד, אבל אינני מבין את הסיפור הזה בכלל. לפי ענ"ד יש פה קצת רגש בגלל תשעה באב שעבר עליהם, אבל הדבר אינו נכון מבחינה הלכתית. הרי כל מקום הולך כפי מנהגו, וכיון שבמקום פה מתפללים לפי נוסח מסויים, היאך אפשר לשנותו?

ואמנם מישהו טען לי, אולי הוא רצה להתחיל רק בשיר המעלות, להוסיף את מה שהם נוהגים, אבל את כל ההמשך הוא יאמר לפי הנוסח המקובל שם. אבל הדבר אינו מסתבר, כי עיקר כוונתו רק להתחיל כך, והוא כמובן מתכנן לומר את כל התפילה כפי מנהג החסידים הנקרא נוסח ספרד, אם יקבל אישור מהרב. הכל הולך לפי ההתחלה.

וקשה מאד, וכי מותר לשנות את מנהגי המקום?

כנענים, כמו שאומר הפסוק [בראשית ט', כ"ה], ויאמר ארור פנען עבד עבדים יהיה לאחיו. ומוסיף עוד, ונראה שלכך האומה הטשכית 'סלאבים', שהוא כעין מה שאומרים בגרמנית על עבד "SKLAVE", והוא ע"ש שיש להם עסק עם עבדות.

ויש לומר עוד דכנעני היינו סוחר, כמו שנאמר [משלי ל"א, כ"ד], וחקור נתנה לפנעני, ולכן נקרא כנען על שם שהיו סוחרים. כיוצא בזה כתוב בספר זכריה [י"ד, כ"א], ולא יהיה כנעני עוד בבית יי עבאות פיום ההוא. ותרגם יונתן, תגרא. זה בהפטרה של סוכות.

כמרבן יש בגמ' במסכת פסחים דף נ' ע"א, וכנעני מנלן דאיקרי תגר? דכתיב ז'ירא שם יהודה בת איש כנעני. מאי כנעני. אילימא כנעני ממש, אפשר בא אברהם והזהיר את יצחק, בא יצחק והזהיר את יעקב, ויהודה אזיל ונסיב? אלא אמר רבי שמעון בן לקיש, בת גוברא תגרא, דכתיב 'כנען בידו מאזני מרמה'. ואיבעית אימא מהכא, 'אשר סוחריה שרים, כנעניה נכבדי ארץ'. ע"כ.

אח"כ הוא מביא את הפירוש שאמרנו, שוב מצאתי ברד"ק וכו'. היום קוראים אותם כנענים. יעוש"ב.

האם בשינוי נוסח התפילה במקום שנוהגים אחרת ישנו עניין של שנאת חנם, ובעניין חילוקי המנהגים והנוסחאות בזמנינו שהדבר מכוון מן השמים בכדי לתקן את עון שנאת חנם שבגינו נחרב בית המקדש.

מפורסמת הגמ' במסכת יומא [דף ט':] מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו, עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים וכו'. אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות, עבודה זרה, גלוי עריות, ושפיכות דמים. וכן ידוע ממעשה דקמצא ובר קמצא וכו'.

ישנו נידון האם לאדם גדול מותר לשנות ממנהג המקום. דהיינו כגון שהגיע אחד מגדולי הדור הליטאיים לישיבה חסידית או לשטיבל חסידי, ולרוב חשיבותו וגדלותו אמרו לו הקהל שהוא יכול להתפלל בנוסח הרגיל אצלו. וכן להיפך, אם הגיע איזה אדמו"ר חשוב לקהילה ליטאית, ומחלו לו הקהל. אפילו על אופן כזה ישנו ויכוח, כמו שנראה בס"ד בהמשך, האם מותר לאותו גדול לשנות ממנהג המקום או שאסור, כיון שנוגע לכבוד התורה. אבל ברור שלבחור רגיל בישיבה וכדומה אין היתר לשנות מן המנהג. אי אפשר לשנות את מנהג המקום.

חילופי המנהגים הללו אינם נוגעים לשנאת חנם. שנאת חנם היא זלזול האחד בשני, אבל לא מדובר בשינוי ממנהג המקום, כי העניין נוגע להלכה פסוקה.

כך כתוב למשל בספר פסקי תשובות וח"א סימן ס"ח דף תקע"ו, **אם ניגש לפני העמוד, אסור מדינא לשנות ממנהג המקום בכל השינויים הבולטים והניכרים. ואפילו כל הציבור המתפללים עתה שם מתפללים כנוסחתו, אעפ"כ אין לו לשנות ממנהג המקום. אפילו אם אירע שהציבור הרגיל בבית הכנסת אינם פה, ומתפללים כאן ציבור אחר המתפלל בנוסח אחר, אין משנים מן המנהג. אמנם הדבר אינו פשוט כ"כ, אך הרישא מוסכמת בודאי. והוא מציין לרשימה ארוכה של הרבה אחרונים האומרים כן, יעו"ש.**

ובהערה 30 הוא כתב כך, מה שמובא בתשו' חת"ס הנזכר, שרבותיו בעל ההפלאה ומוהר"נ אדלר זי"ע התפללו נוסח האר"י ז"ל גם לפני העמוד בשעה שהציבור דשם התפללו נוסח אשכנז, כבר טרחו בספרי התשובות ליישב דשאני גדול ומופלא שבדור בבית מדרשו, עיין שו"ת מהר"ם שיק ושו"ת קרן לדוד ושו"ת מנח"י הנזכרים. ובמשמרת שלום (שם) שאפילו אדם חשוב שנותנים לו רשות להתפלל כחפצו, אין לו לעשות כן ויקח סידור תפילה כנוסח הציבור

דשם, וכך יתפלל. ובשו"ת אבני נזר חאו"ח סי' י"ט כותב להתיר באדם גדול, עיין שם.

עוד שם בהערה 32, וכן נהגו גדולי ישראל בביהכ"נ הרמ"א שבקראקא, כידוע שהתפללו שם בנוסח המקום. וע"ע ס' תהלת חיים חלק א' בהערות על סימן זה. ואם ידוע שאין ראשי הקהל מקפידים על כך, או ששכור המקום לקהילה מסוימת, אין חשש כלל. כיון שהדבר אינו מפריע למהלך המתפללים הקבועים, כי לא מדובר בציבור הקבוע שלהם. וקל וחומר אם משכירים את בית מדרש של קהילה מסוימת משכיר את מקומו לקהילה אחרת, שיכולים להתפלל כפי נוסחתם, למרות שהמקום שייך לקהילה המתפללת בנוסח אחר, כי אין סיבה בגלל שהמקום שלהם שיתחייבו להתפלל כפי נוסחתם. המקום והקירות אינם גורמים.

גם בעיני יצחק על ש"ע המקוצר והלכות בית הכנסת סימן כ"ז הערה י"ד דף רכ"ז כתבנו בס"ד כך, מנהג בתי כנסיות המסודרים, שגם אורח הבא ממקום אחר שמזמינים אותו להיות ש"צ, מתפלל בנוסח אותה ביהכ"נ, אם בלדי בלדי, ואם שאמי שאמי. וכן בדין, כמו שאמרו חז"ל (פסחים דף נ" ע"ב) שאל ישנה אדם ממנהג המקום מפני המחלוקת. ואמרו (בראשית רבה מ"ח, ט"ז), עלתא בקרתא, זיל בנמוסה, ועיין להרע"ק בסערת תימן דף י"ז אות ד'.

אכן אם כל הקהל מסכימים שהאורחים יתפללו כפי מנהגם, וכפי שהתקינו בכמה מקומות כראות ראשי הקהל, בפרט מפני שהוא עלול להתפלל, אם יתפלל בנוסח שאינו שגור לו בפה, באופן שאין זה גורם מחלוקת ח"ו, שפיר דאמי. בדרך כלל צריכים להתפלל כפי מנהג המקום.

לגבי השאלה על שנאת חנם, אכן צריכים ליישבה, וכדלקמן. אבל אין לומר שהדבר אינו גורם כלל שנאת חנם ופירוד לבבות ח"ו, כי

הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחַתִּים שָׁם בְּאִפִּי וּבְחַמָּתִי
וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וְגו': וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד וְדַרְךְ אֶחָד
לִירְאָה אוֹתִי כָּל הַיָּמִים, לְטוֹב לָהֶם וּלְבִנְיָהֶם
אֲחֲרֵיהֶם.

וזה לשונו, ונתתי להם לב אחד. פירושו שיהיו כל ישראל אהובים זה לזה. לא כאשר עתה, האשכנזים שונאים אנשי פולין, הספרדים את האשכנזים, וכן כל מדינה שונאים לבני מדינה אחרת. כפי שאמרנו הספר נדפס לפני כמאה וששים שנה, לא מהיום. לעתיד לבוא כולם יאהבו זה את זה. ודרך אחד. פירושו שכל ישראל יהיה להם מנהג אחד, ולא כאשר עד עתה שינויי המנהגים בין אשכנזי ספרד פולין, וכל מדינה ומדינה יש לה מנהג אחר ודרך אחר וכו'.

בסוף הוא מסיים, למען ייטב לנו ולכל העולם, הסירו את השנאה ופירוד הלבבות מקרבכם, לאהוב איש את רעהו כנפשו, הן ממדינתו הן ממדינה אחרת.

לעתיד לבוא תיפול החלטה על ידי חכמי הסנהדרין והמשית, משה רבינו וכל גדולי ישראל, על מנהג אחד שבו ינהגו כלל ישראל.

אינני נביא, וגם לא בן נביא, אבל סבורני שינהגו כולם כפי מנהג אחד, והוא מנהג תימן.

למה אני אומר כך? כי היום התימנים המתחילים באות תימן נשארו בסוף. התימן אחרונה. הולכים לפי סדר אבג"ד, האשכנזים בראש, הספרדים אחריהם באמצע, והתימנים בסוף. אבל לעתיד לבוא כתוב שסדר האותיות יתחיל הפוך מתשר"ק, לכן מתחילים עם התימן... דיברנו על כך בעבר בהרחבה.

עכ"פ נשאר זאת להחלטת אותם הגדולים שיקומו לתחיית המתים. מוטל עלינו לברר כעת, מה תהיה עם אותה שנאת חנם וכל חילוקי הדעות שרואים אותם היום לרוב?

בודאי שהדבר גורם לכל הפחות חוסר נוחות קלה.

ישנו חילוק בין חסידי חב"ד לנוסחאות שאר האשכנזים. בנוסח אשכנזי אומרים בתפילת מוסף של שבת, 'תכנת שבת רצית קרבנותיה, צוית פירושיה עם סידורי נסכיה'. מאידך בנוסחת חב"ד אומרים 'תקנת' בקו"ף, ולא בכא"ף. אבל בפועל זה לא משנה, כי הם קוראים את הכל את אותו דבר, אצלם כל הנפקא מינה היא רק בכתיבה.

פעם שמעתי סיפור על חסיד חב"ד שבא להתפלל בבית כנסת של ליטאים, אבל הזהירוהו מראש ואמרו לו, תתפלל רק כפי נוסח המקום. והנה על כרחו ושלא בטובתו הוא התפלל כפי הנוסח שלהם.

אחרי התפילה הוא בא ואמר להם, בשביל להרגיז אותם, כדאי שתדעו, אני התכוונתי לומר תקנת בקו"ף, ולא כמו שאתם חושבים לומר תכנת בכא"ף. בזאת הצלחתי עליכם...

ברור שכל החילוקים הללו, וכל שינויי המנהגים, גורמים פירוד לבבות מסויים, אבל להלן נסביר מדוע הקב"ה ניסה אותנו בניסיון הזה.

מי שחושב אחרת הוא טועה. בספר מעייני הישועה למה"ר משה קצנלבוגן [עמוד 9, נדפס בפרנקפורט בשנת ה'תרי"ט] מביא כמה חידושים בשם הגר"א. ואמנם אינני יודע אם גם החידוש אותו הננו הולכים לומר בשמו הוא מאת הגר"א, אבל בכל אופן יש לו מקור נכבד.

החידוש נוגע לפסוק בספר ירמיהו [פרק ל"ב] שהוא מצביע על הזמן העתיד לבוא, כיצד ינהגו עם ישראל, האם כל חילוקי הדעות יישארו, וכל קהילה תמשיך עם נוסחתה ודעותיה ומבטאה, או שיתפללו כולם בנוסח אחד. מפורש בפסוקים שם, הַנְּנִי מְקַבְּצִים מִכָּל

אבל חושבני כי המתבונן בכך יגיע בדיוק למסקנא הפוכה. צריכים לדעת ראשית כי לאמתו של דבר חילוקי מנהגים אינם צריכים לגרום לשנאה, רק הטבע שבאדם מושכו למחלוקת. כי מי שרואה את האחר ממנו ושונה ממנו, הרי הוא קצת מרגיש לא בנוח, אבל אפשר לקחת דוגמא למשל מבני הכפרים הקוראים את המגילה ועושים את פורים ביום י"ד, ואילו בני הכרכים המוקפים חומה מימות יב"נ קוראים את המגילה ועושים את פורים בט"ו. האם נוכל להגיד שיהיה בינינו מחמת כך פירוד לבבות? וכי נאמר להם, מדוע אתם קוראים את המגילה בחמשה עשר? למה אתם שונים מאתנו? ברור שלא. כי גם אם אנחנו היינו ירושלמיים, גם היינו קוראים בחמשה עשר. אין בזה שום סיבה לפירוד לבבות.

אפשר להשתמש במשל זה לענייננו. ישנם חילוקי דעות ומנהגים, האשכנזים עושים כך, כי הם הגיעו מארצות אשכנז. אבל אם הם היו תימניים, או ספרדיים, היו הם עצמם נוהגים אחרת. אין מקום וסיבה לפילוג ופירוד לבבות ח"ו.

בכמה ספרים נותנים לזה משל מן התפילין. ישנו הבדל בין תפילין של יד לתפילין של ראש, כי בתפילין של יד כל הפרשיות הם בקלף אחד ובבית אחד, ואינם מחולקים. אבל בתפילין של ראש ארבעת הפרשיות מחולקות לארבעה בתים. יש ללמוד מכך כי בראש, ישנן הבנות שונות זו מזו, אחד סובר מותר, והלה אומר אסור. זה אומר ימינה, וזה אומר שמאלה. בראש, דהיינו בשכל, בדעה ובהבנה, יתכנו חילוקי דעות, אבל לעומת זאת, בלב, אסור שיהיו חילוקי דעות. שם הכל הוא אחד. חילוקי הדעות אינן צריכות להוות סיבה לפירוד לבבות חלילה.

נמצאנו למדים כי דוקא מקיבוץ הגליות שבזמננו, שאנחנו נמצאים עם כל סוגי העדות, זו הזדמנות ניאותרת ועצה נפלאה מגדול העצה,

שנתן לנו אפשרות לתקן את חטא שנאת חנם. על ידי שכולנו נמצאים בארץ ישראל, בעיר אחת ובשכונה אחת, ובבניין אחד, כל העדות גם יחד, ואף אחד לא ישנא את השני ח"ו. אדרבה, יש לנו הזדמנות לתקן את השנאת חנם, מה שבגללו אנחנו סובלים בכל הדורות.

על ידי שכל אחד יכבד ויאהב את רעהו, למרות שבראש ישנם חילוקים, והוא נוהג במנהגים אחרים, מבטא אחר וכיו"ב, מכל מקום הרי הוא נוהג במנהג אבותיו, ואין סיבה למחלוקת. גם הוא צריך להבין שאנחנו תופסים במנהגי אבותינו, וכל אחד יכבד ויעריך את השני.

הרי קיבוץ הגליות למרות שמטבעו העצמי הוא סיבה למחלוקת, הוא אינו אלא סיבה נפלאה כדי לתקן זאת, אם היינו מתנהגים בצורה נכונה.

יש לכך יסודות וראיות, אבל לא נביא כעת אלא מקור אחד מעניין, מהספר שנות ביכורים [תיקון ויישור המדות חלק ב' פרק כ"ז דף תתקכ"ב] שכתב זאת במפורש ובהרחבה.

הוא עומד על כך שהחילוקים והפילוגים בעם ישראל מתחילים כבר מי"ב שבטי ישראל, ועוד בזמן שעם ישראל שכן בארצו, וזה מכוון משמיים.

וזה לשונו, מעולם היו בעם ישראל שבטים ופלגים שונים, וכך הוא רצונו יתברך מימות עולם, וכמו שנתבאר הדבר בספרי החסידות, שהיה בכל שבט מישראל מעלה אחת יתירה, אשר כל שאר השבטים לא היתה להם את אותה המעלה. וכן היה בכל שבט חסרון אחד, אשר כל שאר השבטים לא היה בהם אותו החסרון. שמפני שרצה הקדוש ברוך הוא, כי דוקא על ידי התאחדות כל השבטים כאחד, יהיו לעם אחד, על כן ברא את השבטים באופן כזה, שלכל אחד בפני עצמו אין לו שלימות,

שערי יצחק – השיעור השבועי

אומר עוד הרב המחבר שם, יש ללמד את האדם, כי אף על פי שמתחזק בדרכי רבותיו, לברר ולחזק אותם, להוכיח שהם נכונים, אבל עדיין חייב שתהיה בלבו הערכה למי שנמנה עם השבטים האחרים והולך בדרכי רבותיהם. אלו ואלו דברי אלהים חיים. עליך מוטל לחזק את שיטתך, אבל לא לזלזל בשני, כי רק בכך שכל אחד יתחזק יותר בדרכי רבותיו הק' מתוך הערכה לכל שבטי י"ה עם השם, הרי תיפול הקליפה ותהיה תקומה לקדושה.

הנביא זכריה עליו השלום (ח' י"ז) בבואו לנחם את ישראל על ימות המשיח ובנין בית המקדש אומר "ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם" וגו', ופירש"י ז"ל, הזהירם על שנאת חנם, והיא שהחריבה בית המקדש שני. וללמדנו שיותר מן הכל יש לנו לפחד משנאת חנם, כי הרי אינו מזהירם ביחוד על שום דבר, רק על זה שלא לעשות שנאת חנם, כי אך השנאת חנם הוא הדוב האורב עלינו, להפילנו ולהכשילנו ולהביא עלינו כל הצרות שבעולם.

מעשה מרעיש על דוגמא לשנאת חנם.

נספר לכם מעשה מרעיש, הנותן דוגמא אמתית מהי שנאת חנם.

מקורו מוסמך מאת ידידנו הרב הגאון אליהו חיים בר שלום שליט"א, ומביאו בהקדמת ספר גן נעול [על הלכות קדושה דף 13]. למרות שהנני מכיר את הסיפור ממקור נוסף, כיון שהרב בר שלום יצ"ו בעל הספר משפט הכתובה כתב אותו, מסתבר שהוא דייק בפרטי הסיפור, ואכן ניכר שהוא יודע את מה שהוא אומר.

וזה לשונו, ראיתי לנכון להעתיק מקובץ קול סיני סיפור שהביא הרה"ג אליהו חיים בר שלום על כח וכו'. וזה תוכן דבריו.

מעשה נורא שאירע בישיבת פ' המעטירה, ששם היו לומדים שני בחורים בחברותא. אחד מהעדה התימנית, ואחד מהעדה ההונגרית.

וצריך הוא את עזרת שאר השבטים בכדי להגיע לשלימות. ועל זה נאמר (שמות כ"ה ב') "ופניהם איש אל אחיו", אשר כל שבט בישראל היה אומר, כי אף על פי שאין בשבטים אחרים אותה מעלה שיש בי, מכל מקום מתייחס אני אליו בכבוד ובהערכה ובהערצה, ומתוך הכרה ברורה, כי דרכו אף על פי שמשונה היא מן הדרך שלי, הרי דרכו היא מפי הגבורה בהר סיני, ואף מתוך שכנוע כי גם בו על כרחך יש בו לפחות מעלה אחת מה שאיננה בי. ובכך מביאים קיום לרצון שמים, אשר עם ישראל דוקא יסתעף לשבטים, ובלבד שלא תהא בהם שום מחלוקת, ומרבים אחדות ושלוש.

המחבר הוא הרב ידידיה ברנדסדופר, מבני אשכנז, ולכן ממש התפלאתי לראות כיצד הוא משבח את מהרי"ץ זצוק"ל, בהביאו את מה שהוא כתב בעניין, ובאמת צריכים לחזק את כל אחד ואחד שילך דוקא בדרכי רבותיו, ועל דרך שכתב הרב הקדוש מהרי"ץ זצלה"ה מחכמי תימן (פעולת צדיק ח"ב סי' רל"ב) כי על זה אמרו, "האיי מאן דבעי למיהוי חסידא, ליקיים מילי דאבות" (ראה שם). מהרי"ץ עשה מאותו המושג שבגמ' [ב"ק דף ל' ע"א] האיי מאן דבעי למיהוי חסידא וכו' מליצה לפי העניין, 'מילי דאבות' במובן למנהגי אבות.

ברוך ה' שהוא מציג ומביא את פירושו של מהרי"ץ בצורה מאד מכובדת.

הוא מוסיף ומביא ראיה לכך בזה"ל, דבר זה אף מרומז ברש"י (פ' נח ז' ב') "למדנו שלמד נח", שכל מה שאנחנו לומדים, הכל הוא מה שלמד הרב.

שם מדובר על הבהמה הטהורה והטמאה, ויש להקשות הרי התורה עוד לא ניתנה, וכיצד היה בכלל בזמנו של נח בהמה הטהורה ובהמה טמאה? ומתרץ רש"י, למדנו שלמד נח וכו'. הרי שאת הכל הרב למד.

והיו שניהם מלאים ביראת ה' ובאהבת תורה, שוגים באהבתה ומתמידים בה תמיד. והיו חברי נפש עד כדי כך, שמשך כמה שנים לא נפרדו מחיבורם. לא החליפו חברותא מזמן לזמן, והיו לומדים יחד גם בבין הזמנים, לפעמים בביתו של זה, ולפעמים בביתו של זה. ואחות ההונגרי היה בה גם כן אהבת התורה מאד. וכשהיו לומדים בביתו, היא היתה מביאה להם מיני תופינים שאפתה, וכוס חמין לשתייה, ומעודדת אותם.

וברבות השנים, החליט התימני כי טובה היא עבורו. רצה לעשות עמה שידוך. ואף חבירו היה מרוצה מאד מהדבר, להיקשר עמו גם בקשרי משפחה. ענבי הגפן בענפי הגפן, דבר נאה ומתקבל.

סיפר פְּתִימָן את הדבר לאביו. האם אני יכול להתחתן עם אותה אשכנזייה הונגרייה? מה אתה אומר? והשיב לו אביו, בני, ברכת ה' עליך. ומי שתביא לביתנו, תהיה כלה טובה, היא לנו כבת. העיקר שהיא בת ישראל כשרה, וזה מצויין.

ואח"כ שאל גם חבירו יוצא הונגריה את אביו על פתגם דנא. אבל הלה, נזדעזע מאד מהרעיון, ולא היה מוכן לשמוע בשם אופן שיהיה לו חתן מעדה אחרת.

ואע"פ שהסכים שהוא בחור מיוחד ועדין ואציל המדות, מכל מקום לא היה יכול לסבול שבחור זה ילך עמו לבית הכנסת בתור חתנו. לא הסתדר ולא התאים לו שיהיה לו חתן תימני.

ושאלו הבחורים הנזכרים לרבניהם מה לעשות, כי הבן והבת רוצים זה את זה. ואמרו – הרבנים ענו להם – שאינם צריכים לשמוע בקול האב בזה, ורשאים הם להשתדך, רק יותר כדאי להם למצוא אחרים בני עדתם.

ההלכה אומרת [ע"י שעה"ה ה"ל כיבוד אב ואם סי' קס"ב סי"ז] שהשידוך אינו נוגע לאבא, ואין חובה

לשמוע בקול ההורים. אם הבן והבת רוצים, אפשר לעשות שידוך למרות התנגדות הוריהם. אעפ"י כן כדאי למצוא שידוך מבין העדה, ויש לכך מקור ממדרש משלי [פרשה ה'], שם אמרו, אשרי אדם שאשתו מעירו. כך יש לשניהם את אותה ההנהגה, אותה הדרך בחיים ואותם המנהגים, וכדומה. היותר טוב הוא מהבחינה הזאת לקחת אשה מן העיר שלו. אבל אין חובה בכך, ולא צריכים לשמוע בקול האב, כי זה לא סותר את מצות כיבוד אב ואם.

אבל משום מה, למרות שהרבנים אמרו שעדיף להתחתן עם בן העדה, נתקעו לבבות שניהם זה בזה, והקרבה ביניהם הלכה וגדלה. עשו פגישות וכיו"ב, וכך הם נקשרו יותר, ואדרבה. והאב החל להיות כועס עליה יותר ויותר, ונתבצר שאלה של ממש להסתכסך עם האב, ולהמרות את רצונו.

ושאלו להגאון פלוני זלה"ה, ואמר שאם שניהם רוצים בית של תורה וכו', אין זכות לאב לעכב, וימשיכו להיפגש, והוא בסופו של דבר יסכים, וכן הוא.

הם החליטו לקיים את האירוסין, אבל האב כעס מאד, והודיע שלא יבוא לאירוסין, וכן היה. לא הגיע.

ולמחרת נפל למשכב, נהיה חולה, מרוב צער, ומצבו ההל להתדרדר, עד שנאלצו לקחתו לבית החולים.

אז הלכו מבני המשפחה. (אותם שחשבו שלא כדאי להמשיך בשידוך הזה). לשאול להגר"ש הלוי ואזנר זלה"ה. והוא אמר שאם ירצו הבן והבת, יכולים לפרק את השידוך, הם רשאים, ואין בזה חרם. אבל אם אינם רוצים, הם אינם מחוייבים בכך, אע"פ שהאב מצטער ונחלה.

ידוע עניין החרם בזה אצל האשכנזים, כי אצלם פירוק שידוך הוא מסובך וקשה מאד. אצלנו לא מתייחסים לזאת, והסברנו זאת בס"ד בש"ע המקוצר [סי' ר"ה סי"ג, ועיני"י שם הערה נ"ט

שערי יצחק – השיעור השבועי

חזרו אותם בני המשפחה לאביהם, לספר את התגובה הברורה והמוחלטת כל כך, וקיבלו עליהם את הדין.

והנה פלא, למחרת קם האב ממחלתו, חזר לביתו ואמר, "אם כל כך בטוח להרב אלישיב שזה שידוך נכון, ומוותרים עלי שאמות, אינני מת לחינם, ואני מקבל את השידוך". הוא לא ימות בלי סיבה.

ומאז תמך וסייע להם, והחתונה היתה בשמחה, וברבות הימים הקימו משפחה לתפארה, "ע"כ מעשה נורא שהיה.

האם אתם מבינים עד היכן מגיעה השנאת חנם? זו היא שנאת חנם.

איך אפשר לפרק שידוך כל כך טוב? רוצים האחד את השני, למה לפרק? זיווג מן השמים, מה יצא הדבר.

מלכתחילה זה לא היה מומלץ וועמ"ש בס"ד בש"ע המקוצר ה' שידוכין סי' ר"ה סוף סעיף ח' ודוק, ואכמ"ל, אבל אחרי שכבר הם נתקשרו, ממש חמור ביותר להפריד ביניהם.

*

כיון שהזמן קצר, השעה מאוחרת, לא נתחיל בנושא אחר, ורק נזכיר כי בקובץ דברי חפץ וחלק ו' מדף י"ח הובאו הוראות במסורת ק"ק תימן מאת הגרי"ש אלישיב, עניינים חשובים רבים, שרואים מהם כי הוא מוקיר ומעריך את מנהגי ק"ק תימן יע"א.

עוד ראיתי בספר חשוקי חמד שחיבר הגר"י זילברשטיין שליט"א [על מסכת ר"ה דף ל"ד ע"א, תפ"ד מדפי הספר] שם כתוב בזה"ל, שמיעת התרועה כמנהג התימנים. בספר הלכות חג בחג (ימים נוראים עמ' קצב הערה 65 בסופו) הביא בשם כמה גאונים שעיקר התרועה היא בקול

ד"ה אסו. כיון שעכ"פ היה כאן גם את הצד של ההונגרים, הורה להם הגר"ש ואזנר – שהוא ג"כ הונגרי – ששידוך כזה אין בעיא לפרק, אבל אם הם רוצים להמשיך בשידוך, אינם חייבים לבטלו. למרות שהאב נחלה, לא צריכים להתחשב בכך.

והאב שמע תשובה זו, ונצטער וכעס יותר, ואמר, אם כן, תעשו את החתונה, אבל אחרי מותי. כי הוא ימות מהר מהצער, והיא תשב עליו קודם שבעה, ואח"כ תלך לשבעת ימי החופה. לפני שבעת ימי המשתה, יהיו שבעת ימי האבל שלו רח"ל.

ונכנס יותר ויותר לדיכאון וחולי. והם כשראו תגובה חריפה זו, חזרו להגר"ש הלוי ואזנר לשאול, דהן אמת שהבת אינה מחוייבת בכיבוד אביה לגבי ההחלטה עם מי להתחתן, אבל פה לא מיירי בכבוד אביה, אלא בפיקוח נפש של אביה, פשוטו כמשמעו.

והתבונן הגאון הנז', ואח"כ אמר שאינו יכול להכריע בזה, ושאלה כזו רק בכוחו של הגרי"ש אלישיב להכריע.

והלכו אצל רב האיי גאון, ריש"א דגלותא, והוא שמע השאלה, אמרו לו, כבוד הרב, האב על סף מוות, מה לעשות? הגרי"ש אלישיב לא נבהל, וחתך במהירות (כדרך) ובמלה אחת, "שימות".

ונדעזעו השואלים ושאלו, "האם מותר להרוג את האבא בשביל שידוך?"

ואז נזדעק עליהם הגריש"א, ופטרם מלפניו במשפט קצר וחריף, "וכי היא הורגת את אבא שלה?"

הגאווה והטפשות שלו הורגים אותו!". אמר ולא יסף.

אין זאת אלא בעייתו, הוא הורג את עצמו.

מרעיד [כמנהג התימנים], והביא בשם הגר"י וועלץ זצ"ל שכן נהגו בבית מדרשו של מרן החת"ס. והביא בשם מו"ח מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שנכון לחזור ולשמוע התרועות כמנהג בני תימן, לאחר התפילה, ועל כל פנים ביום הראשון של ראש השנה, כיון שדעת הגאונים והרבה ראשונים שדבריהם בקבלה שזו התרועה, וכך נהג לעצמו. הוא מצייין שם לספר מגדל עוז הידוע בהל' שופר, שתרועת בני ארץ ישראל שראה בזמנו בקבלת אבותם, היא כמין קול המתרעש, יעו"ש.

ברוך ה' שאין שנאת חנם.

[הודיעני ידידנו הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א בזה"ל, התוקע להגר"ש"א זצ"ל, היה ר' משה סיאני ז"ל, שהיה תוקע ג"כ בביהכ"נ הגורל של הגר"ח כסאר זצ"ל. וכשסיים לתקוע היה הגר"ש"א אומר לו במבטא תימני, תכתב בספר החיים ובספר הזכרון. ר' משה הנז', היה יר"ש תם וישר מאד. ולעת זקנת הגר"ח"כ בכל ערב היה בא לביתו, לומד עמו, מאכילו ומשקהו, ומכין אותו לשינה. וכשצריך, גם היה מקלח שיער ראשו. ופעם אחת כשלמדנו עמו, בא ר' משה לתת לו כדורים של תרופה, והגר"ח"כ גער בו בל"ע דוקא עכשיו (בתמיהה), והוא לא נפגע כלל. עכ"ל יצ"ו. ויישר כוחו].

השלמה בעניין קדיש יתום, ותשובה לשאלה מדוע בישיבות הקד' לא אומרים קדיש דרבנן לאחר הלימוד.

דיברנו על עניין קדיש יתום, עליו עוד נוסף עוד כמה נקודות קטנות בעז"ה, כיון שהזמן מצומצם.

הסברנו כי קדיש יתום התקבל בכל עם ישראל, אפילו שבעיקרו, במעשה דרבי עקיבא, הוא היה רק בעבור אב ואם רשעים.

בספר ערבי נחל [פרשת פינחס] מובא חידוש נפלא בשם מהרש"א. ואמנם, לא מצאנו את החידוש במהרש"א עצמו, ויתכן שהוא מאת חכם אחר.

הוא עומד על מאמר חז"ל במסכת עירובין [דף י"ט ע"א], אמר רבי שמעון בן לקיש, רשעים אפילו על פתחו של גיהנם אינם חוזרין בתשובה. כיצד יתכן הדבר? הרי הם עומדים על פתח הגיהנם? רואים אותו במו-עיניהם?

ומתריך ואומר דבר מזעזע. מובא בספרים הקדושים [זוהר פינחס דף ר"ב ע"ב] שמעבירים את הצדיקים על פתח גיהנם בשביל להעלות משם את נשמות רשעים מסויימים. אמנם לא כל הצדיקים מגיעים לגיהנם, אבל כגון כאשר הצדיק שהיתה לו מחשבה שאינה ראויה [עי' להרמ"ע במאמר חיקור דין ח"ג פרק שני], נגזר עליו לקבל במעט את הפחד מהגיהנם, אפילו שמצד עצמו הוא לא חטא בפועל. מדה כנגד מדה. ומשם הוא מעלה את נשמות הרשעים.

לפיכך יתכן מצב שאדם מגיע אל פתח גיהנם, והוא אומר לעצמו, הנה בודאי לקחו אותי לכאן, בשביל להעלות רשעים מכאן. אפילו כאן, לפני פתח הגיהנם, הוא אפילו לא חושב או מרגיש שהוא הרשיע. הוא בטוח שהוא צדיק, ואין מביאים אותו לפה אלא בשביל להעלות כמה רשעים, ממילא אין לו שום סיבה לחזור בתשובה. הרי הוא צדיק.

רק כשמכניסים אותו לתוך אש הגיהנם, והוא נשרף, או אז הוא מבין כי הוא רשע...

ממש הפלא ופלא. מדהים. הוא אפילו לא רואה צורך לחזור בתשובה, הוא בטוח שהוא צדיק. אפילו לא מעלה על דעתו שהוא מגיע לפה בגלל רשעתו. רק כאשר מכניסים אותו לתוך הכבשן, אל האש, הוא מבין את טעותו.

אנשים רבים טועים, וחושבים את עצמם לצדיקים, אבל הם לא שמים לב למכשולותיהם. למשל שנאת חנם, ולא חסר עוד.

שערי יצחק – השיעור השבועי

בלא תהילה שלפניו. לפני שאומרים קדיש, צריך לומר תהילה לדוד וכיו"ב. על כך אומר המשנה ברורה, שהוא הדין אחרי תפילה, ומוסיף וכן אחרי שלמד איזה עניין מתורה שבע"פ, 'יוכל' לומר קדיש. הרי שכיון שהרמ"א דיבר על הצד השלילי, בא המשנה ברורה לומר את הצד החיובי, שאז אפשר לומר קדיש אף בלא תהילה שלפניו. אבל ברור עכ"פ שהקדיש דרבנן הוא חובה. זה מפורש ברמב"ם כמו שדייקנו בשיעורים הקודמים, שקדיש דרבנן הוא דין ולא מנהג, ולא ידוע לי שום חולק על הרמב"ם בכך.

נמצא שתירוצינו אינו מספיק, כי גם להמשנ"ב חייבים לומר קדיש אחרי הלימוד, ממילא הדרא קושיא לדוכתה, מדוע בישיבות הק' לא אומרים קדיש אחרי הלימוד?

לכן חשבתי לתרץ על פי דברי הרב בדי השלחן דלעיל, שהוא מסתפק לדינא אולי דוקא כאשר לומדים כולם ביחד, אז צריכים לומר קדיש, ממילא יש לומר שבסדר שבו לומדים בחברותא כל זוג בפני עצמם, ולא לומדים כולם בצוותא, ישנו צד שאין אומרים אחריו קדיש.

אמנם בזאת פתרנו רק מקרים מסויימים, אבל מה נתרץ על שיעור הנמסר בישיבות, מדוע לא אומרים אחריו קדיש, הרי כולם נחשבים כלומדים ביחד, את אותו הנושא. אבל עכ"פ תירצנו חלק מהשאלה.

ברם בעיקר דברי בדי השלחן יש לדון, במה שהוא אומר, אם לומדים כל אחד בפני עצמו בעניינים שונים, אחרי שהם במקום אחד מתחייבים בקדיש. לא ברור לו אם הם מתחייבים בקדיש באופן זה.

מהי הכוונה 'עניינים שונים'? יכול להיות שזה לומד מסכת בבא קמא, והלה לומד מסכת בבא מציעא, או שזה לומד דיני ציצית, וזה דיני

זאת אנחנו אומרים כחזוק לצורך של אמירת הקדיש. יתכן שאנשים לא מרגישים את הצורך לומר קדיש, חושבים הנה בדורות הראשונים אמרו קדיש רק על הרשעים, אולי אין צורך בזמננו לומר את הקדיש גם על כאלו הנחשבים לצדיקים. לכן אנחנו אומרים כעת, כי אפילו על כאלו שחושבים את עצמם לצדיקים, לא תמיד זה כך.

*

בספר קצות השלחן להגר"ח נאה כתב [בדי השלחן על דין קדיש ועניינתו, סימן ט"ז אות ז', דף ל"ח:]: בזה"ל, יש להסתפק אם צריך שכל העשרה ילמדו יחד בעניין אחד, או אפילו אם לומדים כל אחד בפני עצמו בעניינים שונים, אחרי שהם במקום אחד מתחייבים בקדיש.

אני מביא את ספקו, כיון שרואים בישיבות הק' שלא נוהגים לומר קדיש דרבנן אחרי הסדר, וכן אחרי שיעור או שיחה מוסרית. וצריך ביאור, מדוע לא אומרים אז קדיש? הרי קדיש דרבנן הוא חובה, כמו שנראה מלשון הרמב"ם, ודבריו מוסכמים. כל עשרה מישראל שעוסקים בתורה, צריכים לומר אח"כ קדיש.

לשעבר חשבתי לתרץ את השאלה הזאת, עפ"י מה שאפשר אולי להבין מדברי המשנה ברורה [סי' נ"ד סק"ט] כי הקדיש הנ"ל אין חובה באמירתו. שם הוא כתב בזה"ל, וכן אחר שלמד איזה ענין מתורה שבע"פ, יוכל לומר קדיש דרבנן. מדוע המשנה ברורה נוקט לשון 'יוכל', הרי הוא צריך לומר 'חייב'? אין "אפשרות" לומר קדיש דרבנן, אלא חובה? ואולי הם סומכים בזה עליו.

אבל למרות שכך נראה מלשונו, נלע"ד שאין לדייק מכך מאומה, כי זה לא מתקבל על הדעת. כוונתו היא הפוכה, אחרי שיכולים לומר קדיש, דהיינו שישנה אפשרות כזו, אז ממילא הקדיש נהיה חובה. וכל כוונתו היא כלפי דברי הרמ"א שם שכתב, לעולם אין אומרים קדיש

תפילין. אבל יתכן גם שכולם לומדים את אותה הסוגיא, ואעפ"י כן הם נחשבים כלומדים עניינים שונים, אבל ההוא מתעכב על הגמ', ואילו חבירו עומד על רש"י. זה עומד על התוס', והלה מעיין בדברי הריטב"א. הם לא לומדים ממש את אותו הדבר. האם גם זה נחשב לדידיה עניינים שונים?

כוונתו אינה ברורה די הצורך, ויתכן כי גם באופן האחרון דלעיל נחשבים כלומדים 'עניינים שונים'.

אבל עיקר ספקו אינו ברור לי, מדוע לומר שדוקא באופן שכולם לומדים את אותו הנושא, כגון בדרשה או בשיעור, או שכולם לומדים בצוותא את אותה הסוגיא בדיוק, דוקא בזאת מתחייבים בקדיש דרבנן? הרי מסתברא כי אין שום הבדל, מפני שמובא במס' סוטה ודף מ"ט.ו, שהעולם מתקיים על אמן יהא שמיה רבא דאגדתא. ומסביר רש"י את הסיבה, כיון שמצטרפים ביחד לימוד תורה, וקידוש השם [ועי' מג"א סי' רל"ד סק"א]. ממילא לכאורה לא משנה בסברא כיצד הם למדו, הרי סוף סוף ישנה את מעלת הלימוד. כולם הוגים בתורה, זה לומד הלכות שבת, וזה לומד הלכות סוכה, וזה הלכות רבית. מה אכפת לנו מה כל אחד לומד, העיקר הוא שמקובצים במקום אחד עשרה אנשים שלומדים תורה.

ויותר מזה, במשנה ברורה [שם סק"ט] מביא בשם האחרונים [מגן אברהם בשם לחם חמודות, כמובא שם בשער הציון סק"ן] כי לאו דוקא עשרה שלומדים, אלא אפילו שנים שלמדו יחד, יכולים לקבץ אח"כ עשרה אתם ולומר קדיש.

וז"ל המשנה ברורה, אין לומר קדיש אח"כ היו עשרה אנשים בבהכ"נ בשעת אמירת הפסוקים והלימוד וכו'. ואפילו אם רק שניים ושלושה לומדים, אומרים קדיש כשיש שם עשרה, ואפילו מי שלא למד יכול ג"כ לומר הקדיש כמו בפריסת שמע לקמן בסימן ס"ט. המשנה

ברורה אומר במפורש כי אפילו אם למדו שניים בבית המדרש וכדומה, יכולים לקבץ עשרה לקדיש.

מנין להרב בדי השלחן חידוש כ"כ גדול, כי רק אם לומדים כל העשרה ביחד אומרים את הקדיש?

שאלה מהקהל: באיזה אופן המשנה ברורה אומר שיכולים לצרף עשרה לקדיש?

תשובת מרן שליט"א: אם למדו שני אנשים, וכשסיימו היו שם עשרה, אחד מהם אומר קדיש דרבנן. אמנם אינני אומר לפסוק כמותו למעשה, הנני מביאו רק בכדי לחזק את התמיהה על בדי השלחן. ולמעשה מסקנת האחרונים לא לסמוך על כך אא"כ היו עשרה ולכל הפחות רוב עשרה. עיין למשל בכף החיים סי' נ"ה ס"ק מ"א, ובפסקי תשובות שם באות ג' דף תע"ז.

עוד מסתפק הרב בדי השלחן שם, וכן יש להסתפק אם ישן מצטרף ללומדים, שיהא נקרא לימוד בעשרה להתחייב בקדיש. מסיק בבדי השלחן, וכל כי האיי גוונא – על שני ספיקותיו וכדלעיל – טוב לומר אח"כ ג' פסוקים או אגדה בעשרה. כדי לצאת מן הספק.

ובגוף הספק שלו, אם עשרה לומדים ביחד, ומתוכם האחד ישן. וכי ישנו הו"א שהוא יצטרף? הרי הוא לא למד? בשלמא לגבי קדיש וקדושה, פסק מרן הש"ע [או"ח סימן נ"ה] שגם הוא מצטרף, כיון שעכ"פ בכל בי עשרה, שורה השכינה. ממילא למרות שהוא ישן ואינו שומע את הקדיש שהם אומרים, בכל זאת הוא יהודי והוא נמצא כאן יחד עמם. אפילו אם הוא לא שומע, ולא עונה, השכינה שורה כאן. אבל מדוע הלכה זו נוגעת גם ללימוד תורה? הרי כל עניין אמירת הקדיש היא בגלל שעשרה למדו, וכיון שהוא לא למד, מדוע שיאמרו קדיש?

זו נקודה אחת שרציתי להעיר.

לא נכון לומר קדיש לפני "המהולל" בתפילת שחרית של שבת.

עוד דבר חשוב הנוגע למעשה, מה שמצוי בהרבה בתי כנסיות מבני עדתנו, ואינני יודע בדיוק ממתי התחיל המנהג.

בשבת בבוקר לפני המהולל וברוך שאמר, אומרים רבי חנניא וקדיש דרבנן. נוהגים כן, כאשר אחר אמירת פרק איזהו מקומן ור' ישמעאל לא היו עשרה, לכן הם דחו את הקדיש לפני המהולל. לא ברור לי על מה המנהג מבוסס, ולפי ענ"ד הוא לא נכון.

בזמנו זכורני שהרב שמעון צאלח גם הוא התנגד לכך, מפני שלאמתו של דבר המהולל נמצא לכאורה שלא במקומו, וכמו שנבאר.

לפני המהולל אומרים כמה מזמורים, כגון 'השמים מספרים', 'רננו צדיקים', וכן הלאה. יהודו לי"י כי טוב כי לעולם חסדו. גם הם נחשבים למזמורים, אבל גם אחרי המהולל ממשיכים מזמורים. והנה כשאומרים קדיש הרי הוא מורה על הפסקה כידוע, וכאן אי אפשר להפסיק באמצע המזמורים.

ואעפ"י כן נהוג להפסיק באמירת המהולל וברוך שאמר באמצע המזמורים, מן הטעם שכתב מהרי"ץ [ח"א דף קי"ח וקי"ט] בזה"ל, הודו. כתב הרד"א, יש נוהגין לומר ברוך שאמר קודם כל המזמורים, ואח"כ מתחילים הודו וכו' ואח"כ הזמירות. לפי שהוא אומר, "ובשירי דוד עבדך נהללך" וכו' נמצא שעדיין לא הללנוהו בשירים. וקהילות אחרות נוהגים לאמרם בשבת ויום טוב קודם ברוך שאמר, והטעם, לפי שאין לברך עד שיתאספו כל הקהל הגדול וכו', ע"ש. עוד טעם אחר, לפי שתקנת חכמינו ז"ל לקרות זמירות שבסוף תלים ולברך לפניהם ברוך שאמר, ואין להוסיף בנתיים מזמורים אחרים, עש"ב.

הספק שלו אינו מובן, לא לצד ימין ולא לצד שמאל... וועיין פסקי תשובות סי' נ"ה דף תע"ז הערה כ"ג.

ובכל זאת לעיקר השאלה, כיצד נסביר את מנהג הישיבות שאינם אומרים קדיש אחרי הלימוד. חושבני כי הם מבינים כי כוונת הגמ' במסכת סוטה הנ"ל, שאחרי דרשה אומרים קדיש, אין המדובר אלא בדרשה הנמסרת בסתם, כגון בשבת בצהרים, ואין אחריה תפילה, אז אומרים אחריה קדיש. אם לא יאמרו קדיש, העם ילכו לביתם אחרי הדרשה. משא"כ בישיבות הק' בדרך כלל מקובל שהסדרים מסתיימים בתפילה, ובה בין כה וכה אומרים קדיש. ואעפ"י שהקדיש אינו סמוך ממש לאחר הלימוד, לא חפצו להרבות בקדישים יותר ויותר. בעוד כמה דקות, כבר יאמרו עוד קדיש, ועוד אחד, ועוד אחד. לכן נראה שסמכו על הקדיש בתפילה.

אכן הרי בלילה אחרי סדר שלישי אין תפילה, ואעפ"כ אין אומרים בישיבות קדיש. אך נראה שאז הוא מטעם אחר, כי על הרוב יוצאים הלומדים מעט מעט מביהמ"ד, ולבסוף אין עשרה. ואינם רוצים להפסיק באמצע הלימוד לומר קדיש בזמן שעדיין יש עשרה, משום ביטול תורה. ומצינו כיו"ב מחלוקת בין מהרד"ם למהרי"ץ בעניין קדיש אחרי ה'שילוש'. [אולם כנראה מנהגם שלא לומר קדיש גם אחרי דרשה וכיו"ב, גם אם אין תפילה אח"כ. וכיו"ב אינם אומרים כלל תפילות ביהמ"ד, אף דלא בעו עשרה. הערת ידידנו הרה"ג איתמר חיים הכהן יצ"ו, ויישר חיליה לאורייתא. אכן מה שאינם אומרים תפילות ביהמ"ד, יש להם סמך מהריטב"א והחיד"א הסוברים שאינן חובה אלא רשות, וזה דלא כדעת רבינו הרמב"ם. ואכמ"ל].

בשלמא אם אחרי הקדיש היו התלמידים הולכים, ואין תפילה, צריך לומר קדיש, אבל באופן שבלאו הכי מצד התפילה אמורים להגיד קדיש, הוא יכול לחזור גם על השיעור.

מובן כי בעצם לאמתו של דבר מקומו של המהולל וברוך שאמר הוא היה צ"ל לפני כן, כמו שאומרים, 'זבשירי דוד בן ישי וכו'. נהללך י"י אלהינו בשבחו ובזמירו. ורק אחרי כן מתאים להתחיל את המזמורים, אבל כיון שחלק גדול מהציבור מאחרים לתפילה, ורק לקראת תהילה לדוד ושאר הזמירות, ממזמור שיר ליום השבת הם מגיעים כולם, לכן המתינו עד אז לומר ברוך שאמר.

יוצא איפוא שברכת ברוך שאמר תקועה באמצע הזמירות, שלא במקומה. לכן אם נוסף שם קדיש דרבנן, הרי ממש מפרידים את הזמירות אלו מאלו.

לכן אין לומר שם קדיש, וכיון שעבר זמן הקדיש שאחרי פרק איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל, אין לאמרו שוב. עבר זמנו, בטל קרבנו. אין מקום "להשלים" עתה את הקדיש במקום מקודם, כי כך יוצא שמפסיקים כעת שלא כדת, כי אפילו אמירת ברוך שאמר נאמרת פה בדלית ברירה, ובעצם הוא שייך למקודם. אם מוסיפים גם קדיש, עוקרים את הכוונה.

כך נראה לפי ענ"ד, ומי שימצא תירוץ לכך מתקבל על הדעת, שיודיע לי.

אפילו שיכולתי להוסיף עוד כמה נקודות בנושא, כגון לתרץ מה שמובא בכל זאת בכף החיים סי' נ' סק"י שאפשר בכגון דא לומר את הקדיש אח"כ לפני ברוך שאמר, נשלים זאת בהזדמנות אחרת, ונסיים כעת בעז"ה. אם ישנו דבר מה שאינו ברור, במה שדיברנו קודם, ניתן לשאול כעת.

שו"ת הציבור.

שאלה מהקהל: הרב הביא מקודם מתוך ש"ע המקוצר שני מנהגים לגבי אורח, או שמתפלל כמנהג המקום, או שהקהל מסכים שאורח יתפלל כפי מנהגו, איזה מהן עדיף?

תשובת מרן שליט"א: הם אינם שני מנהגים. בדרך כלל מקובל להתפלל כפי מנהג בית הכנסת. אבל אם בכל זאת יסכימו הקהל כולם בלי חילוקי דעות, שמוותרים לאורח להתפלל כפי מנהגו, וכן כגון שמוסכם וקבוע בתקנון, וכדומה, שפיר דאמי.

המשך השאלה מהקהל: אבל לכאורה זה עדיף? כמו שהרב כתב שם "שפיר דאמי".

תשובת מרן שליט"א: שפיר דאמי, פירושו אפשרי. אין במשמע 'שפיר', שזה יותר טוב, אלא שמותר להם לעשות כן, אבל העדיפות היא להתפלל כפי מנהג בית הכנסת. בדרך כלל מפריע לציבור כשבא אורח ומתפלל בנוסח אחר. הם לא רגילים לכך. הציבור לא "רוצה", אלא "מקבל ומסכים".

שאלה מהקהל: אם ראש הישיבה מחליט שאפשר לשנות את הנוסח, אם עולה בחור ספרדי, או תימני, שיתפלל כמנהגו, ואם עולה בחור אשכנזי, שיתפלל כמנהגו. אמנם הראש ישיבה שנה בזה את המנהג הראשון שהתפללו כולם בנוסח אשכנז, מה הדין?

תשובת מרן שליט"א: באופן כללי יש לראש ישיבה דין מרא דאתרא וכמ"ש בס"ד בשו"ת עולת יצחק ח"ג סי' ב"ז, ואם הוא מחליט, החלטתו צ"ל מקובלת על כולם.

ולגבי מה שהוספת, שהוא משנה את המנהג הראשון, הדבר אינו פשוט כלל ועיקר. בספר שדי חמד מביא, שאם קהל מחליטים לשנות איזה מנהג מסויים ולעשות מנהג אחר, אפילו אחד יכול לעכב על ידם, כיון שעד עכשיו הוקבע המנהג באופן כזה. ממילא לגבי שאלתנו יש לדון, מה יהיה באופן שחלק מהציבור אינו מסכים להנהגת הראש ישיבה, שהם יכולים לעכב. אמנם מסתבר לומר שראש ישיבה שאני, והשדי חמד אינו מדבר אלא על החלטת ראשי הקהל, אבל יתכן שלמרא דאתרא יש יותר תוקף. הוא קובע גם מכאן ולהבא, הוא יכול להחליט אחרת.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת. השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור. פרטים בטלפון: 050-4140741. נא לתאם זאת לפני השיעור. והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ב"ה כל משאלות ליבם לטובה. אכ"ר.

שאלה מהקהל: מה הדין בבית כנסת פרטית. בעל הבית רוצה מנהג מסויים, והציבור מתנגד. הוא אומר, "פה אני קובע, מי שלא רוצה שילך למקום אחר". מה הדין?

תשובת מרן שליט"א: יכול להיות גם כן והכי מסתברא שבתורת בעל הבית, הוא קובע. כל שיאמר לך בעה"ב, עשה.

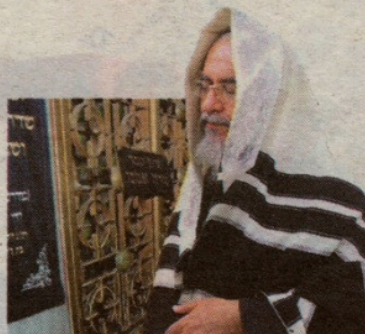
והמקום ברוך הוא תמיד על מעשה רצונו יסייענו, ולאהבת האמת והשלום אהבה ואחוה שלום ורעות ידריכנו, אכ"ר.

קול גליי קק - נה גמז התלפ

תפילה נדירה במערת המכפלה

הגר"י רצאבי, פוסק עדת תימן, יקיים תפילה מיוחדת במערת המכפלה בכ"ח מנחם אב עבור מאות תמכי מוסדות יד מהרי"ץ שבנשיאותו

יחיאל חן

הגר"י רצאבי

לאחר מכן תתקיים תפילה ל"הפרת עצה" כמסורת יהדות תימן, המיוסדת על ידי המקובל האלוקי כמהר"ר שלום שבזי זיע"א, ופעל בה גם גאון רבני תימן ותפארתם מהרי"ץ זיע"א, אשר מקובלת בעדה התימנית כתפילה המסוגלת לעורר רחמי שמים, להפר ולבטל עצת אויבינו ומבקשי רעתנו ולכלל הישועות, בצירוף תקיעה בשופרות בעת אמירת פסוק עוצו עצה וכו'. לאחר מכן תתקיים במערה תפילת מנחה ברב עם.

הגר"י רצאבי שליט"א הרחיב בשיעוריו השבועיים האחרונים, בדבר הקשר המיוחד שישנו בין יהדות תימן לבין מערת המכפלה. כי כידוע, בני תימן הינם צאצאי שבט יהודה, וכתוב בספרים שיהודה בן יעקב נקבר אף הוא במערת המכפלה. כמו כן הביא מקורות לכך, שדרך מערת המכפלה עוברות כל תפילות עם ישראל, קודם עלייתן לשמי מרומים.

לאחר התפילה ימסור הגר"י רצאבי שליט"א שיעור תורה בהלכה ובאגדה לקראת חודש אלול - חודש הרחמים והסליחות הממשמש ובא, בבית הכנסת "כינור דוד" לבני עדת תימן, הממוקם מול ישיבת מיר בעיר קרית ארבע. ניתן עדיין למסור שמות ובקשות לתפילה במוסדות יד מהרי"ץ, חיג מקוצר *8360

התרגשות רבה אוחות בקרב בני קהילות קודש תימן לקראת "התפילה הנדירה" במערת המכפלה, מפי פוסק עדת תימן הגאון הצדיק רבי יצחק רצאבי שליט"א, שתתקיים בעז"ה ביום כ"ח מנחם אב, ברחבת "אולם יצחק" הפתוח ליהודים ביום זה, בשעה 17:00 בדיוק.

תחילה יעתיר הגר"י רצאבי שליט"א בתפילה מיוחדת עבור מאות ידידי מוסדות יד מהרי"ץ - הארגון העולמי להפצת תורה ומסורת יהדות תימן העומד בנשיאותו, אלו אשר מסרו מראש את שמותיהם ובקשותיהם לישועה ולברכה במסגרת קמפיין "אלף המגן".